

O demonstracijah ljubljanskih žena med vojno

Okupatorjevo nasilje se je zaostriло in s tem trpljenje ljubljanskih prebivalcev, zlasti po 13. febr. 1942, ko so Italijani obdali Ljubljano z bodečo žico in vse ceste, ki so vodile v mesto, strogo kontrolirali s španskimi jezdecami in s prepustnicami, da bi pretrgali zveze mesta s partizani.

Živo se spominjam tega dne, ker je prenehala preskrba z mlekom iz okolice. Zaradi otroka sem se napotila po Ižanski cesti proti Dernovškovi hiši (Ižanska 180), kjer smo dobivali mleko. Pri bivši mitnici so stale na cesti žične ovire in strojnice in grupa oboroženih italijanskih vojakov s čeladami na glavi je s puškami odganjala množico žena, ki so z dojenčki v naročjih ali v vozičkih in z malimi otroki zahtevale, da jih spuste preko ovire, da nabavijo mleko za jokajoče otroke. Kako so ti prizori zgledali na vseh blokih, si lahko vsakdo predstavlja, če pozna voljo mater, da zaščitijo svoje otroke. Žene so kričale in zmerjale vojake in zahtevale prost prehod. Na drugi strani prehoda so kmetice z mlekarskimi vozički nekaj časa gledale, nato pa se vračale domov. Šele opoldne so se ogorčene žene razšle po domovih in je dobro samo to, da vojaki niso razumeli slovensko in vsega, kar so jim ženske povedale. Smatram, da so bile to prve spontane demonstracije ljubljanskih žena. Še pred tem so bile blokade in odgoni ljubljanskih mož v Gonars in ostala taborišča. V maju 1942 je prišlo streljanje talcev in je vsa Ljubljana zjutraj v tišini pred koncem policijske ure pritajeno in z grozo poslušala, ali bodo spet zapeljali kamioni v smeri proti Gramozni jami ali Suhemu bajerju. Da ne govorimo o številnih sodnih procesih proti sodelavcem OF.

Trpljenje in pomanjkanje je bilo vsak dan hujše in preko zime 1943 so nastopile bolezni, zlasti v taboriščih. Tedaj so spoznali tudi tisti prej neopredeljeni Ljubljančani, da nas bo okupacija vse uničila, in upor se je stopnjeval v vedno večjem obsegu.

V poletju 1943 skoraj ni bilo družine, ki ne bi bila tako ali drugače prizadeta. Vedno bolj je naraščalo število aretiranih in konfiniranih v Italiji in tudi odhodi v partizane so se množili. Zaradi manjšega števila moških aktivistov so v vedno večji meri prevzemale delo in funkcije OF ljubljanske ženske vseh starosti in poklicev. Delo z ženami je v tem pasu vodila naša nepozabna sekretarka Angelca Ocepkova. Vsak teden smo na okrožni seji ugotavljale naraščanje števila trojk te organizacije in vedno širšo pripravljenost za akcije proti okupatorju, od zbiranja vseh vrst materialnih sredstev do obveščanja in pomoči ilegalcem in zapornikom itd.

Hitro in množično obveščanje in zbiranje žena na demonstracije je omogočila mreža ilegalne oblasti OF v Ljubljani tako, da je okrožni odbor veni uri preko rajonskih, kvartnih, terenskih, uličnih in hišnih odborov sklical žene na Kongresni trg. Prvi tak množični revolt je bil pred 8. uro zjutraj. Gotovo je bil to edinstven pregled uspeha OF in ženske odporiške organizacije v Ljubljani, ki se je točno ob določeni uri zgrnila na Kongresni trg.

Padale so glavne parole, da žene zahtevamo izpustitev naših mož in sinov, ki nedolžni trpijo v zaporih in internacijah, predvsem takojšnjo izpustitev bolnikov ter izročanje poslanih paketov v zapore. Veliko nejevolje je povzročalo ropanje prehrabnenih paketov s strani italijanska administracije, zaradi gladovanja je bilo v zaporih tudi nekaj smrtnih primerov.

Vsa množica prizadetih in obupanih žena in aktivistk OF, ki so organizirale ta odpor, je svoje zahteve glasno vzklikala pred zgradbo vojaške komande (Kazina). Vendar tu ni bilo odziva -vojaško stražo so umaknili izpred zgradbe, kot črni ščurki so v hipu izginili ter se ni nihče prikazal niti ni bilo mogoče poslati delegacije na pregovore. Zaradi tega je druga množična demonstracija odšla v celoti s Kongresnega trga po Erjavčevi cesti na Prešernovo pred današnjo vladno palačo, kjer je bil predstavnik italijanske oblasti Alto Commisario Grazioli. Množica žena je popolnoma zaprla prehod po Prešernovi cesti in glasno zahtevala izpustitev internirancev . Po zelo dolgem demonstriranju je Grazioli sprejel delegacijo, ki je prenesla zahteve žena, čeprav zelo z nejevoljo.

Ker je bilo žena zelo veliko in so bile zelo borbena razpoložene, policija ni nastopila naravnost, pač pa je po razhodu demonstracij po stranskih ulicah aretirala veliko število žena in jih odpeljala na policijo, nekaj tudi zadržala in deportirala v Italijo. Dobro se spominjam dogodka med demonstracijo, ko sta od policijske strani prikoralala dva mlada črno oblečena in oborožena skvadrista. Neka stara sivolasa mati se je enega oklenila in mu dopovedovala, naj spustijo njenega sina, ker je tuberkulozen in bo umrl. Mladi policist se je žene otresel in zamahnil po njej s puškinim kopitom. V hipu smo planile ženske na oba vojaka, jima vzele puške ter jih vrgle prek ograje na vrt in to točno na istem prostoru, kjer danes stoji kip Borisa Kidriča. Oba policista sta takoj hitro odbežala nazaj proti policiji.

Bilo je še več demonstracij pred sodnijo, o čemer je bilo že veliko napisanega. Demonstracija pred zgradbo škofijskega dvorca pa je bila zelo sramotna in je najbolj ogorčila ljubljanske žene; Škof Rožman ni hotel sprejeti delegacije žena, ki so upravičeno prosile za izpustitev ničesar krivih ljudi. Škof Rožman je po telefonu naročil gasilce, ki so brutalno razgnali žene z gasilskimi brizgalnami. Ne smemo tudi pozabiti demonstracij žena na Žalah ob dnevu mrtvih leta 1943 in 1944, kjer so žene metale cvetje na grobove talcev preko policistov in vojakov, ki so stražili in niso dovolili okrasiti grobov.

Iz zapiskov ing. Vere Marentič Novak (1911-2010)